

Center, describes the activities of the Mariupol-87 creative association, which united avant-garde artists. The research indicates that the fine art is actively developing in Mariupol; it is diverse and rich in terms of subjects and creative methods.

Key words: *fine art, historical retrospective, painting, watercolor, oil paints, easel painting, landscape, still life, art education, creative method, realism, modernism.*

УДК 930.85:271.2-282.7-247(477)(042.4)

Ю. М. Нікольченко

ШЕДЕВРИ ВІТЧИЗНЯНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ У КУРСІ ЛЕКЦІЙ З ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ: ПЕРЕСОПНИЦЬКЕ ЄВАНГЕЛІЄ

Основним завданням цієї статті є дослідження проблеми щодо презентації унікальної пам'ятки культури України – Пересопницького Євангелія 1556 р. у курсі лекцій з історії української культури для студентів спеціальності «Культурологія» Маріупольського державного університету.

Особлива увага автора зосереджена на тих компонентах історії створення, використання та збереження цієї унікальної пам'ятки національної культурної спадщини, що знайшли своє місце в означеному курсі лекцій, які повинні сформувані у майбутніх культурологів відчуття поваги і шанобливого ставлення до національних реліквій.

Поява Пересопницького Євангелія співпадає за часом із розвитком на українських теренах культури Ренесансу, але з особливими національними ознаками. Завдячуючи цьому, викладачі кафедри мають чудову нагоду всебічно ілюструвати студентам означену епоху в історії української культури на його прикладі, зокрема, розвиток богословської думки і літератури, книжної справи, художнього мистецтва, книжної мініатюри.

Після проголошення незалежності України Пересопницьке Євангеліє по праву набуло статусу національно-державного і політичного символу – під час інавгурації на манускрипті присягають президенти України, обіцяючи бути вірними не лише українському народові, а й Богові.

Включного значення це питання набуває у драматичному сьогоденні військової агресії Росії проти України, коли на прикладі Пересопницького Євангелія національна культурна спадщина виступає важливим чинником у патріотичному вихованні студентської молоді.

Ключові слова: *Пересопницьке Євангеліє, історія української культури, курс лекцій, національна культурна спадщина, патріотичне виховання.*

DOI 10.34079/2226-2849-2022-12-24-58-66

Постановка проблеми. Вітчизняна культурологічна думка розглядає важливе питання сьогодення – у процесі державотворення потрібна ефективна система національно-патріотичного виховання молоді, зокрема студентства, змістовим компонентом якої є історико-культурна спадщина нашої Батьківщини, що базується на її героїчному минулому і сучасному, кращих надбаннях національної культури в умовах воєнного часу. Особливої ваги ця проблема набула після трагічних подій 2014 р. на Сході України, російської анексії Криму та підступного, без оголошення війни, нападу Росії на Україну 24 лютого 2022 р.

Для Маріупольського державного університету (далі МДУ) воєнний час

розпочався ще у травні 2014 р. із бойових дій безпосередньо на території Маріуполя і звільнення його від окупації ДНР влітку цього ж року, варварських обстрілів військами ДНР мікрорайону Східний 24 січня 2015 р., із навчальним, виховним і особистим спілкуванням зі студентами з родин учасників бойових дій АТО-ООС та з невідконтрольних територій Донецької і Луганської областей, які були свідками «нового порядку» на окупованих землях. У цих умовах МДУ залишився єдиним класичним університетом на Південному Сході України, а кафедра культурології вишу (завідувач доктор культурології, професор Юлія Сабадаш) – єдиною у регіоні випусковою кафедрою для культурологів вищої кваліфікації.

Ситуація, що склалася на той час, вимагала від викладачів кафедри реалізації дієвих заходів щодо зміцнення складової національно-патріотичної домінанти у навчально-виховному процесі для студентів-культурологів – майбутніх бакалаврів і магістрів, яка передбачала: коригування робочих навчальних планів і робочих програм навчальних дисциплін; змін у тематиці наукових робіт викладачів та студентів; активізацію виховної діяльності серед здобувачів вищої культурологічної освіти. За вимогами часу були уточнені науково-дослідна тема кафедри, тема традиційної Міжнародної науково-практичної конференції, напрямки діяльності СНТ «Культурологічні студії». На кафедрі активізувалася підготовка навчальної та навчально-методичної літератури; протягом 2019-2021 рр. побачили світ курси лекцій і практикуми з «Історії української культури» для студентів спеціальності «Культурологія», для студентів міжфаку, для іноземних студентів, курс лекцій і практикум із «Культурології», курси лекцій з «Музезнавства», «Збереження історико-культурних пам'яток України» та інші.

Особлива увага приділялася навчальній дисципліні «Історія української культури» для студентів-культурологів, зміст якої повинен був відповідати вимогам часу. Розробниками нової концепції робочої програми, курсу лекцій та практикуму навчальної дисципліни виступили доктор культурології, професор Юлія Сабадаш і доцент, заслужений працівник культури України Юзеф Нікольченко. У новій редакції навчальна дисципліна набула статусу інтегрованої з трьома модулями: «Культурогенез українського народу», «Традиційна культура українців», «Історія українського мистецтва».

Основним завданням розробників нового курсу «Історія української культури» було донести до майбутніх культурологів ті предковичні здобутки народу, які лежать у підвалинах його існування, і передати їх у процесі майбутньої активної пізнавальної, альтруїстичної, громадсько-корисної просвітницької діяльності. У цьому контексті приклад Пересопницького Євангелія, його доля і місце в культурній спадщині України, широко репрезентовані у трьох модулях навчальної дисципліни, стали домінантою формування історико-культурної та соціальної компетенції студентів засобами вивчення унікальних скарбів історії і культури українського народу.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема винятковості Пересопницького Євангелія в історії і культурі України має великий обсяг минулого і сучасного вітчизняного та зарубіжного наукового, науково-популярного і публіцистичного студіювання. Для його огляду потрібна окрема стаття. У зв'язку з цим ми назвемо лише тих вітчизняних і зарубіжних дослідників пам'ятки, праці яких були використані в процесі підготовки нової концепції навчальної дисципліни «Історія української культури». Це: Ю. Тиховський, П. Житецький, Р. Павлуцький, І. Огієнко, А. Назаревський, С. Маслов, П. Плющ, М. Жулинський, В. Німчук, Л. Гнатенко, М. Кей, І. Чепіга, Я. Запаско, О. Степченко, А. Істоміна, Г. Савчук, О. Булига, М. Федоришин.

Нами були використані матеріали Всеукраїнської міждисциплінарної наукової конференції, присвяченої 450-річчю написання Пересопницького Євангелія, що відбулася в Ізяславі та Острозі у 2011 р. (Пересопницьке Євангеліє..., 2011) та

покажчик документних джерел до 870-річчя першої писемної згадки про літописну Пересопницю, підготовлений в 2019 р. у Рівненській обласній універсальній науковій бібліотеці (Кожан (уклад.), 2019). Згадаємо й видання кафедри культурології МДУ 2020-2021 рр., у яких йдеться мова про Пересопницьке Євангеліє: «Історія української культури. Курс лекцій для студентів спеціальності 034 Культурологія» (Сабадаш, Нікольченко та Дабло, 2020), «Історія української культури. Практикум» (Сабадаш, Нікольченко та Дабло, 2021), «Історія української культури (від стародавніх часів до XIX століття): ілюстрована хрестоматія» (Сабадаш, Ю. С. (заг. ред.), 2020).

Не можна й оминати останній за часом авторитетний науковий форум – Круглий стіл «Пересопницьке Євангеліє – символ української державності», організований 28 липня 2022 р. культурно-археологічним центром «Пересопниця» і Рівненським обласним краєзнавчим музеєм (URL: <https://www.youtube.com/watch?v=-Z-DVsovHBw>).

Виклад основного матеріалу. На початку викладу основного матеріалу автор статті дозволить собі певне емоційно-особистісне сприйняття проблеми у зв'язку з тим, що майже 30 років працював у галузі культури Рівненщини, де був безпосередньо пов'язаний з розвитком музейної справи та збереження національної культурної спадщини у регіоні: в Рівненському обласному краєзнавчому музеї – завідувачем відділу охорони пам'яток археології, історії та культури, заступником директора з наукової роботи, начальником археологічної експедиції; у Рівненському обласному управлінні культури – заступником начальника управління з питань культурно-просвітницької роботи (зокрема, музейної та пам'яткознавчої), начальником управління. На різних етапах професійної практики на Рівненщині (археологічної, музейної, пам'яткознавчої, культурологічної) у коло наших обов'язків входили питання вивчення і збереження історико-культурної спадщини легендарної Пересопниці, її місця у національно-духовному поступі України.

Зупинімося на характеристиці Пересопницького Євангелія, репрезентованій студентам-культурологам МДУ аудиторними формами занять, передбачених робочою програмою інтегрованої навчальної дисципліни «Історія української культури».

Історія виникнення пам'ятки. Ідея створення нового Євангелія для православних віруючих у маєтностях князів Заславських визрівала серед насельників Дворецького Свято-Троїцького монастиря церкви Святої Трійці (нині с. Дворець Ізяславського району Хмельницької області) ще до середини XVI ст. За джерелами, 15 серпня 1556 р. під княжим патронатом у монастирі розпочалася робота над рукописним текстом Нового Заповіту. Були створені Євангеліє від Матфія і перша частина тексту Євангелія від Марка. Але з невідомих нам причин написання твору зупинилося. Створення Євангелія було продовжене в 1561 р. вже у Пересопницькому Різдва Пресвятої Богородиці монастирі (нині с. Пересопниця Рівненського району Рівненської області). За короткий час були написані Євангелія від Марка, Луки й Іоанна, а також післямова до Нового Заповіту та Місяцеслів. 29 серпня 1561 р. робота над Пересопницьким Євангелієм була завершеною.

З'явою книги опікувалися волинські князі: Анастасія Юрїївна Заславська (Гольшанська-Дубровицька), її донька Ганна Кузьмівна Чарторійська (Заславська) і зять – Іван Федорович Чарторійський. Про княгиню А. Заславську відомо з післямови до Пересопницького Євангелія. Після смерті її чоловіка князя Кузьми Івановича Заславського в 1556 р. прийняла чернечий постриг у заснованому нею ж заславському Свято-Троїцькому монастирі під ім'ям Параскева і стала тут ігуменею. Померла княгиня у 1561 р. Існує припущення, що на мініатюрі Пересопницького Євангелія «Євангеліст Іоанн» присутнє її портретне зображення (Савчук, 2012).

Пересопниця, давньоруське місто, височіє на стику річок Стубла і Горинь. Воно було оточене стінами та оборонним земляним валом, «переспоем» (чому й назва

Пересопниця). Із XII ст. – резиденція князів Київської Русі, зокрема, В'ячеслава, синів Юрія Долгорукого – Гліба і Андрія, Ізяслава Мстиславовича, Данила Романовича Галицького та інших. Пересопниця згадується в Іпатському літописному зводі 18 разів, починаючи з 1149 р. Городище літописного міста Пересопниця протягом багатьох років досліджувалося археологічними експедиціями різних наукових центрів України під керівництвом В. Шеломенцева-Терського, С. Терського, Б. Прищепи (Терський, 2013).

Характеристика пам'ятки. Зазначимо, що яскраві раритети, особливо книги, як і люди, мають свою долю. Це можна сказати і про Пересопницьке Євангеліє. Книга ця вагою 9 кг 300 г написана пізнім уставом на пергаменті розміром 380 x 240 мм. У рукописі об'єдналися традиція переписування євангельських текстів та мистецтва створення книги.

Добре орнаментований рукопис прикрашений високохудожніми кольоровими заставками та мініатюрами. За художнім оформленням Пересопницьке Євангеліє є взірцем рукописних книг, відомих на той час в Україні. Це традиційне Чотириєвангеліє. Перед кожним Євангелієм вміщений короткий зміст розділу. Ця книга є показовою у адаптації книжкової церковнослов'янської мови до живої народної, робить її унікальною та надає їй наукової вартості.

Традиції переписування книг Святого Письма у Київській Русі, а згодом і в Україні, вважалися незвичайним «дійством». Написання книг було анонімним. Головне – донести до читача ідеї Божі, а називати ім'я раба Божого поряд із Святим Письмом уважалося непристойним. Особиста скромність, відмова від індивідуальності особи, благоговіння та відповідальність за кожне написане слово – це ті чесноти, якими повинен володіти переписувач священних книг. Але поступово ця традиція порушується, і на деяких раритетах ми зустрічаємо імена тих людей, які долучилися до створення пам'ятки. На останній сторінці книги ми можемо знайти відомості, де, коли і завдяки кому було створене Пересопницьке Євангеліє. Є припущення, що написання Євангелія виконав писар Михайло Васильович, син протопопа Сяноцького, і писар, чие ім'я не збереглося, під орудою архимандрита Пересопницького монастиря Григорія. Існує думка, що переписувачів було більше.

За історико-культурною складовою Пересопницький рукопис Нового Заповіту зчаста порівнюється із Реймським Євангелієм – визначною пам'яткою церковнослов'янського книгописання першої половини XI–XIV ст. Євангеліє складається з двох частин від різних книг, які були переплетені разом у 1395 р. Одна частина написана кирилицею в XI ст. – найдавніша вітчизняна книжна пам'ятка з бібліотеки Ярослава Мудрого. До Франції вона потрапила за відомих із історичних джерел обставин – шлюб короля Генріха I з дочкою Ярослава Мудрого Анною. Друга частина написана глаголицею в XIV ст. і походить із Хорватії. Починаючи з 1027 року, Реймс стає постійним місцем коронації французьких монархів, які до середини XVII ст., вступаючи на престол, складали присягу на Святому Письмі, частина якого була походженням із Києва.

Для вітчизняної книжної культури доби Ренесансу унікальність Пересопницького Євангелія полягає у тому, що це був перший переклад канонічної богослужбової книги з церковнослов'янської мови на книжну українську, яка поступово набувала поширення в українських землях із другої половини XVI ст.

У контексті унікальності пам'ятки необхідно звернути увагу на високий рівень малярства в її оформленні, що чудово репрезентує особливості вітчизняного образотворчого мистецтва означеного періоду. Мова йде про зображення євангелістів та орнаментацию на сторінках із текстом. У 2011 р. український мистецтвознавець, художник-реставратор, іконописець, викладач Львівської академії мистецтв Лев Скоп установив, що автором мініатюр і орнаментального оздоблення Пересопницького Євангелія був майстер Федуско із Самбора (Скоп, 2011).

Ми маємо обмаль відомостей з біографії талановитого художника. Та до нас дійшов його надзвичайний рівень майстерності у виготовленні книжкових мініатюр. Вони відповідають рівню тогочасного європейського мистецтва, але в кожній з них простежується національний колорит. Орнаментація пам'ятки поєднує традицію оздоблення Євангелій у західному християнстві з традиціями православного візантійського та українського книжкового мистецтва, зокрема у використанні різнобарвних фарб і золота, великої кількості заставок та контурних малюнків.

За канонічною іконографічною схемою чотири частини пам'ятки розпочинаються зображеннями євангелістів: Матфій загострює перо, Марк у роздумах, Лука готує до роботи каламар, Іоанн сповіщає текст Євангелія. У зображенні їхніх хламид Лев Скоп побачив аналогію з волинськими іконами середини XVI ст.

У час написання Пересопницького Євангелія в Західній Європі вже існувало розвинуте книгодрукування, в першу чергу богослужбове. Ймовірно, його автори були знайомі з друкованими текстами Євангелій, не зважаючи на те, що вони були латинськими. У майстра рукопису була можливість звірити тексти і ознайомитися з елементами та технікою художнього оздоблення. Але порівнювати нашу пам'ятку з латинськими друкованими книгами не зовсім коректно. Друкована книга була, по суті, частиною великого, чи малого накладу, розрахованого на масового читача, а Пересопницьке Євангеліє являло собою неповторний одиничний шедевр книжної культури, що використовувався виключно на святкових богослужіннях, і це робить його дійсно унікальним. Постає питання: що спонукало майстра рукописної книги так старанно і майстерно виписувати літери свого творіння, так ошатно вимальовувати заставки і буквиці, коли вже була друкована книга? Вочевидь, це своєрідна схима, посвята свого таланту Богові. На жаль, про це ми вже ніколи не дізнаємося.

Мова пам'ятки та її особливості. Пересопницьке Євангеліє написане витонченою староукраїнською літературною мовою, зрозумілою в українських землях у XVI ст., але тотожною до тексту церковнослов'янського, який, у свою чергу, був тотожним до болгарського варіанту грецького оригіналу. У тексті мають місце запозичення з польських, чеських і латинських зразків Святого Письма, професійно перекладених авторами Пересопницького Євангелія. Це була перша спроба внормувати писемно-літературну мову українців.

У Пересопницькому Євангелії зустрічаємо багато тлумачень слів, зроблених живою староукраїнською мовою. Така копітка словникова робота є вельми цікавою для лінгвістів. Мова пам'ятки – літургійна; вона разом із молитвою, церквою та іконою була символом у догматі Східного християнства.

Унікальність пам'ятки. Пересопницьке Євангеліє – взірць новаторства у європейській духовній літературі середини XVI ст., коли новий текст склали біблійні твори різних християнських конфесій Європи латиною, грецькою, церковнослов'янською, болгарською, чеською, польською. У свою чергу це вимагало від його авторів не тільки досконалого володіння означеними мовами, а й догматичними постулатами ортодоксальних християнських церков та їхніх літургійних особливостей.

Через 20 років таким шляхом підуть редактори і видавці славнозвісної Острозької Біблії, працюючи під патронатом князя Костянтина-Василя Острозького. Вони використали для підготовки її тексту рукописні і друковані книги Святого Письма православних, католицьких і протестантських церков. Острозька Біблія побачила світ у 1581 р.

Напередодні Нового часу закладалися нові підвалини європейської духовної культури, які визначалися появою протестантизму, його догматичним конфліктом із католицизмом; боротьбою православ'я проти експансії католицизму на українські та білоруські землі. У зв'язку з цим поява у Пересопницькому монастирі власного рукописного Євангелія, писаного літературною українською мовою, є унікальним явищем

не тільки у православному богослов'ї, а й у національно-культурному поступі України.

Пересопницьке Євангеліє – непроминальне явище в українській культурі минулого і сучасного. Досконалим написанням, вишуканим художнім оформленням пам'ятка не поступається кращим західно-європейським взірцям книжної культури. Його створювали для Бога і людини, для їхніх взаємин.

Шлях пам'ятки до сучасників. Дослідники пам'ятки протягом тривалого часу вивчали і продовжують вивчати історію її створення, особливості мови, шрифту і художнього оформлення, технологію виготовлення пергаменту і палітурок. Безумовно, пам'ятка є артефактом, якому вже понад 450 років. За цей час відбулися певні зміни в його оригінальному вигляді: на сторінках з'явилися рукописні позначки більш пізнього часу різними мовами, а палітурки, щонайменше, були замінені тричі.

Тернистий шлях пам'ятки до оприлюднення описали автори редакційної Інтернет-статті «Пересопницьке Євангеліє – святиня українського народу» Фонду пам'яті Предстоятеля УАПЦ Митрополита Мефодія: «Одразу після написання книги її почали використовувати в Заславському православному монастирі. Останній запис у монастирському інвентарі Пересопниці датується 1600 р. Вочевидь, Євангеліє там зберігалось до 1630 р., коли обитель разом із майном і земельними угіддями перейшла у володіння єзуїтів.

Ймовірно, після того, як Пересопницький монастир став єзуїтським колегіумом, Євангеліє було вивезене звідти православними ченцями і подорожувало досить довго. На рукописі сліди від крапель води – свідчення про перевезення книги. Напис латиною свідчить, що рукопис певний час перебував у Переяславській семінарії.

Завдяки запису на 2-му і 7-му аркушах рукопису дізнаємося, що 16 квітня 1701 р. гетьман Іван Мазепа подарував Переяславському кафедральному собору, збудованому власним коштом, безцінну книгу, для якої зробив нову палітурку і прикрасив її коштовним камінням, розуміючи її історичну та художню вартість. Як рукопис потрапив до Івана Мазепи – невідомо. Існує версія: коли гетьман перебував на Волині, манускрипт йому подарували козаки.

Євангелієм повсякчас користувалися під час служби в Переяславському соборі. Коли ж українська церква остаточно підпала під п'яту російського Синоду, і на переяславську кафедру почали призначати єпископів-росіян, Святе Письмо давньоукраїнською книжною мовою було передане до бібліотеки як «непотрібне для богослужінь» (Фонд пам'яті Блаженнішого Митрополита Мефодія, 2021).

Саме наприкінці XVIII ст. пам'ятка опиняється в бібліотеці Переяславської духовної семінарії, в якій у 1845 р. її побачив Тарас Шевченко, коли за дорученням Київської археографічної комісії оглядав старожитності Переяслава та відзначив розкіш оздоблення й українську мову тексту.

Після переведення у 1862 р. духовної семінарії з Переяслава до Полтави на рукописну книгу звернув увагу історик, фольклорист, член-кореспондент Петербурзької академії наук Осип Бодяньський і увів її до наукового обігу. Із семінарської бібліотеки книгу вилучили за розпорядженням міністра освіти і обер-прокурора Синоду графа Д. Толстого. Той доповів про цікаву пам'ятку російському імператору Олександрові II, який повелів її привезти. Тоді ж Євангеліє стає власністю великого князя Петра Георгійовича, принца Ольденбургського, після смерті якого книгу повернули до семінарської бібліотеки. На початку XX ст. рукопис передано до Полтавського міського музею. Тут його вивчали літературознавець В. Перетц та філолог і палеограф О. Грузинський.

Під час Другої світової війни у 1941 р. Пересопницьке Євангеліє було евакуйоване до Уфи. Після війни пам'ятку передали до Києво-Печерській лаври, але в богослужінні її не використовували. У 1948 р. український літературознавець, книгознавець, історик літератури і педагог, професор, член-кореспондент АН УРСР професор Сергій Маслов виявив манускрипт серед інших богослужбових книг Лаври і передав його до Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, де вона зберігається

дотепер із відповідним температурно-вологісним режимом у спеціальній скриньці. Ймовірно, раніше книгу прикрашали металеві золотарські вироби, інкрустація коштовним камінням та слоновою кісткою, але все це не збереглося. Нині рукопис опрацьовано в дубові дошки, обтягнуті зеленим оксамитом.

Транслітерація пам'ятки здійснена науковцями Інституту української мови НАН України у 2001 р., а в 2008 р. видавничий дім «АДЕФ-Україна» випустив факсимільний варіант Пересопницького Євангелія на папері, що за фізичними властивостями відповідав пергаменту, на якому був написаний оригінал (Пересопницьке Євангеліє..., 2021).

Висновки. Поява Пересопницького Євангелія співпадає за часом із розвитком на українських теренах культури Ренесансу, але з особливими національними ознаками. Завдячуючи цьому, викладачі кафедри мають чудову нагоду всебічно ілюструвати студентам означену епоху в історії української культури на його прикладі, зокрема, розвиток богословської думки і літератури, книжної справи, художнього мистецтва, книжної мініатюри.

Після проголошення незалежності України Пересопницьке Євангеліє по праву набуло статусу національно-державного і політичного символу – під час інавгурації на манускрипті присягають президенти України, обіцяючи бути вірними не лише українському народові, а й Богові.

У 2011 р. на Рівненщині на місці Пересопницького монастиря, де було створене Пересопницьке Євангеліє, був відкритий Культурно-археологічний центр «Пересопниця» (автор проекту рівненський архітектор Віктор Ковальчук). До його складу входять: музей Пересопницького Євангелія, археологічний музей та музей-скансен «Княже місто». Також у Пересопниці та на її околицях можна оглянути городище XII–XIII ст. – залишки літописного міста, пам'ятки замкової та культової архітектури.

У підсумку зазначимо, що новація кафедри культурології МДУ з використанням символу Пересопницького Євангелія як національної святині у навчальній дисципліні «Історія української культури» для студентів-культурологів повністю виправдала себе: тернистий шлях манускрипту, від часу створення до сьогодні, став символом не тільки новітнього відродження національної культури, а й яскравим прикладом дієвого вітчизняного патріотизму.

Бібліографічний список

- Сабадаш, Ю. С. (заг. ред.), 2020. *Історія української культури (від стародавніх часів до XIX століття): Ілюстрована хрестоматія. У 3-х частинах.* Київ : Видавництво Ліра-К.Ч. 1.
- Пересопницьке Євангеліє – видатна пам'ятка української національної культури, 2011. *Матеріали Всеукраїнської міждисциплінарної наукової конференції, присвяченої 450-річчю написання Пересопницького Євангелія.* Ізяслав-Острог.
- Кожан, Н. М. (уклад.), 2019. *Пересопницьке Євангеліє : покажчик документних джерел (2011–2019): До 870-річчя першої писемної згадки про літописну Пересопницю (1149).* В: О. Л. Промська (наук. ред.); З. М. Тирак (ред.); В. П. Ярошук (відп. за вип.). Рівне : РОУНБ.
- Фонд пам'яті Блаженнішого Митрополита Мефодія, 2021. *Пересопницьке Євангеліє – святиня українського народу...* [онлайн] Доступно : <<https://mefodiy.org.ua/peresopnicke-ievangeliie-svyatinya-ukr/>>
- Сабадаш, Ю. С., Нікольченко, Ю. М. та Дабло, Л. Г., 2020. *Історія української культури. Курс лекцій для студентів спеціальності 034 Культурологія.* Київ : Видавництво Ліра-К.
- Сабадаш, Ю. С., Нікольченко, Ю. М. та Дабло, Л. Г., 2021. *Історія української культури. Практикум.* Київ : Видавництво Ліра-К.
- Савчук, Г., 2012. Дещо про історичні обставини створення Пересопницького Євангелія. *Наукове товариство ім. Шевченка* [онлайн] Доступно: <<http://ntsh.org/content/deshcho-pro-istorichni-obstavini-stvorennya-peresopnickogo->

ievangeliya>

- Скоп, Л., 2011. *Майстер мініатюр Пересопницького Євангелія – Федуско, маляр зі Самбора*. Дрогобич : Коло.
- Терський, С. В., 2013. Історико-археологічне вивчення літописної Пересопниці. *Княжа доба: історія і культура*, 7, с. 256–271. Львів.

References

- Sabadash, Yu. S. (ed.), 2020. *Istoriia ukrainskoi kultury (vid starodavnikh chasiv do KhIKh stolittia): Iliustrovana khrestomatiia. U 3-kh chastynakh [History of Ukrainian culture (from ancient times to the 19th century): Illustrated anthology. In 3 parts]*. Kyiv : Vydavnytstvo Lira-K, part 1.
- Peresopnytske Yevanheliie – vydatna pamiatka ukrainskoi natsionalnoi kultury [The Peresopnytsk Gospel is an outstanding monument of Ukrainian national culture], 2011. *Materialy Vseukrainskoi mizhdystsyplinarnoi naukovoï konferentsii, prysviachenoï 450-richchiu napysannia Peresopnytskoho Yevanheliia*. Iziaslav-Ostroh.
- Kozhan, N. M. (compiler), 2019. *Peresopnytske Yevanheliie : pokazhchyk dokumentnykh dzherel (2011–2019): Do 870-richchia pershoï pysemnoi zhadky pro litopysnu Peresopnytsiu (1149) [The Peresopnytsia Gospel: index of document sources (2011–2019): To the 870th anniversary of the first written mention of the chronicled Peresopnytsia (1149)]*. V: O. L. Promska (scien. ed.); Z. M. Tyrak (ed.); V. P. Yaroshchuk (vidp. za vyp.). Rivne : ROUNB.
- Fond pamiati Blazhennishoho Mytropolyta Mefodiia, 2021. *Peresopnytske Yevanheliie – sviatynia ukrainskoho narodu... [The Peresopnytsk Gospel is the shrine of the Ukrainian people...]* [online] Available at : <<https://mefodiy.org.ua/peresopnicke-ievangeliie-svyatynia-ukr/>>
- Sabadash, Yu. S., Nikolchenko, Yu. M. and Dablo, L. H., 2020. *Istoriia ukrainskoi kultury. Kurs lektsii dlia studentiv spetsialnosti 034 Kulturolohiia [History of Ukrainian Culture. Course of lectures for students of specialty 034 Cultural studies]*. Kyiv : Vydavnytstvo Lira-K.
- Sabadash, Yu. S., Nikolchenko, Yu. M. and Dablo, L. H., 2021. *Istoriia ukrainskoi kultury. Praktykum [History of Ukrainian Culture. Practicum]*. Kyiv : Vydavnytstvo Lira-K.
- Savchuk, H., 2012. *Deshcho pro istorychni obstavyny stvorennia Peresopnytskoho Yevanheliia [Something about the historical circumstances of the creation of the Peresopnytsk Gospel]*. *Naukove tovarystvo im. Shevchenko* [online] Available at : <<http://ntsh.org/content/deshcho-pro-istorichni-obstavyni-stvorennia-peresopnytskoho-ievangeliia>>
- Skop, L., 2011. *Maister miniatiur Peresopnytskoho Yevanheliia – Fedusko, maliar zi Sambora [The master of miniatures of the Peresopnytsk Gospel is Fedusko, a painter from Sambor]*. Drohobych : Kolo.
- Terskyi S.V., 2013. Історико-археологічне вивчення літописної Пересопниці [Historical and archaeological study of the chronicle of Peresopnytsia]. *Kniazha доба: історія і культура*, 7, с. 256–271. Lviv.

Стаття надійшла до редакції 15.10.2022.

Ju. Nikolchenko

MASTERPIECES OF NATIONAL CULTURAL HERITAGE IN A COURSE OF LECTURES ON THE HISTORY OF UKRAINIAN CULTURE: THE PERESOPNYTSIA GOSPEL

The main objective of this article is to study the problem of presenting a unique cultural monument of Ukraine - the Peresopnytsia Gospel of 1556 - in a course of lectures on the history of Ukrainian culture for students majoring in Cultural Studies at Mariupol State University.

The author focuses on those components of the history of the creation, use, and preservation of this unique monument of national cultural heritage that found their place in the course of lectures, which should form a sense of respect and reverence for national relics in future students majoring in cultural studies.

The appearance of the Peresopnytsia Gospel coincides with the development of Renaissance culture on the Ukrainian territory, but with special national characteristics. Thanks to this, the teachers of the department have a great opportunity to comprehensively illustrate to students a certain era in the history of Ukrainian culture on its example, in particular, the development of theological thought and literature, book business, art, book miniatures.

After the declaration of Ukraine's independence, the Peresopnytsia Gospel rightfully acquired the status of a national-state and political symbol - during the inauguration, the presidents of Ukraine swear on the manuscript, promising to be faithful not only to the Ukrainian people, but also to God.

This issue is of particular importance in the dramatic present of Russia's military aggression against Ukraine, when, on the example of the Peresopnytsia Gospel, national cultural heritage is an important factor in the patriotic education of student youth.

Key words: *Peresopnytsia Gospel, history of Ukrainian culture, course of lectures, national cultural heritage, patriotic education.*

УДК 792.97:316.77

ORCID: 0000-0002-3980-6920

ORCID: 0000-0003-0367-4732

ORCID: 0000-0002-9712-9219

T. Ovcharenko,

O. Shchokina,

N. Dobroer,

V. Shchokina

THE VARIANTS OF COMMUNICATION MODEL "MAN-PAPPET" EXISTENCE IN THEATRE AND MUSEUM CULTURAL PRACTICES

Relevance of the study. *The museum is the place where information turns into a system of codes, signs and symbols, and any thing, getting in our hands, enters into dialogue with us.*

Main objectives of the study: *to trace the dynamics and transformation of the communication model "Man-doll" in the museum space.*

Methodology: *observation, comparative, analytical, structural-functional, hermeneutic.*

Results: *This article is the result of the author's research in the field of theatrical art, collecting theatrical objects (theatrical doll). As a result of our research, we came to the following conclusion: a doll is a universal cultural artifact that exists in different cultural practices: play, therapeutic classes, collections of private and public collections, and of course in the space of the theater. A museum is the place where information turns into a system of codes, signs and symbols, and any thing that falls into the hands enters into a dialogue with us.*

Scientific novelty: *the study was tested in the international project GameHub, the purpose of which was to create interactive dolls, computer heroes and, subsequently, the development of a game scenario to solve conflict situations in the educational process, to improve the quality of education.*

Analysis of scientific sources. *We managed to reveal all aspects of this: Semiotics questions (Lotman); problems of cooperation and communication (J.Habermas); the nature of the*